

met het feitenmateriaal. Het kostte dr Hendriks geen moeite, te erkennen dat het slechts om een verklaring ging van enkele aspecten van de bonte werkelijkheid. Hij was zelfs dermate voorzichtig dat er van andere kant weer aandrang kwam om méér te durven generaliseren. De socioloog onderstreepte dat een juiste werkmethode de verschijnselen zo open mogelijk benadert, daarna komt het tot het opstellen van een hypothese, tenslotte tot het vinden van een "ordering" die - uiteraard onderworpen aan strenge kritische toetsing - helpt om bepaalde ontwikkelingen zoal niet te voorzien dan toch te begrijpen.

Zo werden de Symposiumdeelnemers geconfronteerd met (bijvoorbeeld) de interessante these dat een minoriteit nooit - ondanks alle schijn van het tegendeel - accoord gaat met haar afhankelijkheidsrelatie tot de dominant. Het is dan de taak van historici, te onderzoeken of er inderdaad aanwijzingen zijn van de naderende uitbarsting. Als zij van meet af aan bedenken dat de arbeiders niet accoord gingen met de status - quo, zullen zij mede op andere feiten letten dan tot dusverre beschreven zijn. Zij zullen aandacht schenken aan het gebrek aan leiders, de slechte contacten, de geringe mogelijkheden om zich te verzamelen, het ontbreken van een alternatief, het geringe geloof in de toekomst.

Wie goed onderzoekt, gaat fasen ontdekken² en kan verwante bewegingen beschrijven, ook in hun afwijkingen van het gevonden patroon. Het beeld wordt aldus meer gevarieerd en geschakeerd. Dat maakt de visie niet altijd eenvoudiger, integendeel, het aantal vragen wordt waarschijnlijk groter. Maar zo wordt recht gedaan aan het complexe karakter van het historisch gebeuren.

P. L. Schram

2. Vgl. Boogman-Tamse, *Emancipatie*, 28 - 33.